

Розділ 3 ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

CHAPTER 3 HISTORY OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL THEORY AND EDUCATIONAL PRACTICE

УДК 378.027.7

DOI: 10.31376/2410-0897-2022-3-50-287-295

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ: ІСТОРИКО-РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Коренева Інна Миколаївна

доктор педагогічних наук, доцент, декан факультету природничої і фізико-математичної освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: i.koreneva74@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1117-7624

Кириєнко Олена Олександрівна

аспірантка, асистент кафедри біології та основ сільського господарства

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: zablenn@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-1688-7991

У статті на основі аналізу досліджень учених розглянуто передумови виникнення поняття «професійна компетентність» в освіті, питання професійної компетентності вчителя, показано актуальність вивчення цього феномену. Здійснено аналіз історико-педагогічних ідей формування професійної компетентності, що актуальні в сучасних умовах модернізації вітчизняної освіти. Наведено види та структурні компоненти професійної компетентності, які пропонувались ученими протягом етапів становлення цього феномену. Закцентовано увагу на поглядах учених щодо встановлення хронологічних меж у впровадженні професійної компетентності в освітній простір.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, професійна компетентність учителя, професійна компетентність учителя біології.

Постановка проблеми. Глибокі соціальні, духовні й економічні зрушення, що відбуваються в Україні, є передумовами входження України до єдиного Європейського освітнього простору. Ці передумови стосуються всіх сфер життя українського суспільства, зокрема і вищої освіти. Розвиток вищої освіти в Україні спрямовано на забезпечення якості підготовки висококваліфікованого, компетентного фахівця відповідно до вимог держави, суспільства, потреб і здібностей особистості, яка навчається.

Спрямованість системи освіти на засвоєння знань, яка була традиційною й виправданою раніше, на сьогодні не відповідає сучасному соціальному замовленню, що визначається об'єктивною потребою суспільства в новому педагогові, озброєному ґрунтовними знаннями, сформованими фаховими компетентностями, який володіє педагогічним мисленням, практичними професійними навичками і спроможний до самонавчання та самовдосконалення. З огляду на це постає проблема істотного покращення якості професійної підготовки майбутніх фахівців, в основі якої лежить формування професійної компетентності майбутніх вчителів, у тому числі і вчителів біології.

На вирішення проблеми фахової підготовки вчителів біології у закладах вищої освіти спрямовані положення сучасних міжнародних і національних нормативних документів, а саме: Болонська декларація «Європейський простір у сфері вищої освіти» (1999), «Про встановлення Європейської кваліфікаційної структури для можливості отримати освіту протягом усього життя» (2008), Закон України «Про вищу освіту» (2014), Закон України «Про освіту» (2017), Концепція розвитку педагогічної освіти (2018), «Концептуальні засади реформування середньої школи. Нова українська школа», Державний стандарт базової середньої освіти (2020), Положення Міністерства освіти і науки України «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» (2000), професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020) тощо.

На сучасному етапі модернізації системи освіти в Україні та її переходу до європейської особливо гостро постає питання формування професійної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти. Поряд з цим актуальності набуває і питання формування професійної компетентності майбутніх учителів біології. На нашу думку, актуальність цього питання зумовлено потребою пошуку ефективних шляхів і методів щодо формування досліджуваної якості, розв'язання якої сприятиме поліпшенню професійної підготовки учителів біології. Відтак, удосконалення рівня професійної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти є одним із основних напрямів реформування сучасної системи освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки вчителів не є новою, про що і засвідчив аналіз наукових джерел. З огляду на це слід зазначити, що серед учених європейської спільноти давно досліджувалися окремі напрями професійної підготовки вчителів біології, зокрема, проблема методичної (дидактичної) підготовки учителів біології розглядалася у роботах К.-Н. Berck, Н. Gropengießer, U. Kattmann, U. Harms, W. Killermann, J. Mayer, U. rhase-Eichmann (Германія); Т. Kleininger, L. Nagy, M. Nagy та ін. (Угорщина); W. Stawiński, L. Tuszyńska та ін. (Польща); Н. Öztaş, E. Özay (Туреччина); Р. Brown, Р. Friedrichsen, S. Abell та ін. (США); питанням упровадження інтерактивних методів навчання у педагогічний процес професійної підготовки студентів-біологів Туреччини займалися А. Temelli, М. Kurt, Польщі – Е. Руїка-Gutowska, L. Tuszyńska, США – D. Diki, R. Taraban, С. Vox, R. Myers, R. та інші.

Зарубіжний досвід практичної підготовки студентів-біологів висвітлений у роботах польських дослідників: S. Gwardys-Szczęśna, E.ka, E. Fleszar, I. Janowski та ін.

Серед вітчизняних науковців та вчених найближчого зарубіжжя питання професійної компетентності розглядалися багатьма вченими у різних аспектах. Зокрема, С. Іванова досліджувала розвиток професійної компетентності вчителів біології у закладах післядипломної освіти [9], Ю. Шапран – формування професійної компетентності майбутніх учителів біології [26], Л. Соловей – формування ключових компетентностей майбутніх учителів природничих спеціальностей у фаховій підготовці [24], Ю. Бойчук – теоретико-методичні основи формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя [2], Н. Грицай – систему методичної підготовки майбутніх учителів біології у педагогічних університетах [6], О. Іванців – підготовку студентів біологічних факультетів університетів до педагогічної діяльності в процесі вивчення фахових дисциплін [10], В. Іщенко – підготовку майбутнього вчителя природничих дисциплін до самоосвітньої діяльності [11], К. Ліневич – підготовку майбутніх учителів біології до роботи з обдарованими учнями [16], В. Оніпко – теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до професійної діяльності у профільній школі [20] та ін.

Дослідження Л. Астахової, Г. Мужа, М. Бойка, Н. Павлової, А. Кмець, О. Лукаш, С. Морозюк, І. Чорного, А. Кустовської, Л. Нікітченко, Л. Титаренко, Н. Хлонь, Ю. Шапрана, В. Шулдика відображають проблему організації і проведення навчальних практик у процесі професійної підготовки вчителів біології.

Усе викладене вище визначило **мету** статті: здійснити історико-ретроспективний аналіз становлення та розвитку поняття «професійна компетентність учителя».

Виклад основного матеріалу. Головним нормативно-правовим документом Міністерства освіти і науки України передбачено «... підготовку особи, результатом якої є набуття компетентностей зі спеціальності (предметної спеціальності, спеціалізації), педагогіки, психології, у тому числі шляхом < ... > застосування освітніх технологій і методів навчання, ефективних способів взаємодії всіх учасників освітнього процесу» [8, п. 3 статті 58]. Відтак, розуміння послідовності формування компетентностей майбутніх учителів закладів загальної середньої освіти, зокрема, і професійної, зумовлює розгляд поняття «професійна компетентність» в історико-ретроспективному аспекті.

Поняття «професійна компетентність» з'явилося у науковій літературі в середині 60-х років ХХ століття в англійських країнах унаслідок ряду передумов. До передумов виникнення цього поняття в освіті можна віднести моральну деградацію людства на тлі вражаючих успіхів науки і техніки, катастрофічне відставання школи від темпу розвитку й оновлення знань, введення масового навчання всіх верств населення тощо. Відтак, з огляду на ці події, виникла потреба реформування освіти, спрямованої на впровадження компетентнісного підходу, однією з цілей якого було формування професіонала.

Водночас перш ніж зосередити свою увагу на трактуванні терміна «професійна компетентність», на нашу думку, слід звернутися до витоків становлення цього поняття. Хоча поняття «професійна компетентність» у наукових колах уживалось із середини 60-х років, але в основному воно розглядалось у контексті компетентнісного підходу. Відтак, доцільним буде розглянути періодизацію становлення компетентнісного підходу в освіті.

У наукових колах існує декілька періодизацій становлення компетентнісного підходу, зокрема П. Хейджера, І. Зимньої. Проте нам імпонує періодизація української вченої О. Локшиної, в основу якої покладено поєднання концептуального простору розвитку компетентностей і практичної діяльності країн та міжнародної спільноти. Відтак, ця періодизація набула такого вигляду:

I етап (з 1960-х р. XX ст.) – компетентнісний рух у мовній, професійній і педагогічній освіті, що стартував під впливом теорій біхевіоризму й когнітивізму у США та Європі;

II етап (з 1990-х р. XX ст.) – дослідження природи ключових компетентностей та їх поширення на середню освіту в межах становлення ідеї безперервної освіти;

III етап (із початку XXI ст.) – початок трансформації національних систем освіти на компетентнісі засади через модифікацію змісту освіти та систем оцінювання [7; 18].

Хочеться відмітити, що Л. Горшковою та Л. Коваль дещо конкретизовано періодизацію розвитку компетентностей О. Локшиної, яка набула такого вигляду:

I етап (1960–1970 рр. XX ст.) – виникнення у науково-педагогічній літературі понять «компетентність», «компетенція», виділення та систематизація різних видів компетентностей і компетенцій;

II етап (1970–1990 рр. XX ст.) – створення переліку ключових компетенцій, компетентностей, розгляд поняття компетентність через призму категорій «готовності», «здатності», «впевненості», «відповідальності» людини;

III етап (кінець 80-х р. – початок 90-х рр. XX ст.) – побудова трьохрівневої ієрархічної структури компетентностей: ключові компетентності, загальногалузеві компетентності, предметні компетентності;

IV етап (кінець 90-х р. XX ст. – початок XXI ст.) – науково-педагогічні дослідження різноманітних аспектів компетентнісного навчання, подальший розвиток науково-понятійного апарату [5].

З огляду на запропоновану періодизацію можемо стверджувати, що професійна компетентність розглядається у контексті компетентнісного підходу.

Уперше поняття професійна компетентність зустрічаємо в роботах американського вченого Д. МакКлеланда, який схарактеризував його, як певні якості особистості, що найтісніше пов'язані з успішним виконанням роботи і високою мотивацією персоналу [28]. **Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 1–14]. Згодом поняття «професійна компетентність» набуває трансформації і розширення, а його трактування відбувається через такі синонімічні поняття, як «педагогічна компетентність», «професійна педагогічна компетентність», «компетентність учителя», «професіоналізм». Трактування професійної компетентності пропонується як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Так, зарубіжні дослідники пропонують розглядати поняття «професійна компетентність» через термін «професійна компетентність персоналу» і трактувати його як набір моделей професійної поведінки, яку працівник повинен використовувати у межах своєї посади, дає можливість кваліфіковано проводити діяльність та компетентно виконувати свої завдання і функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі чи конкретній діяльності; це основна характеристика людини, яка може бути мотивом, рисою характеру, навичкою, уявленням про саму себе, соціальною роллю; це сукупність знань, навичок і особистих якостей, що дозволяє вирішувати поставлене завдання (чи набір завдань) [27; 28].

Спостережено тлумачення професійної компетентності вітчизняними вченими та вченими недалекого закордоння у контексті зарубіжних науковців. Так, на думку В. Адольфа, «професійна компетентність – це складне утворення, що вмщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу» [1, с. 118].

Тлумачення професійної компетентності Д. Савельєвою може бути окреслено як здатність посадової особи успішно реалізувати завдання, що відносяться до її компетенції. Близьким до такого тлумачення професійної компетентності є визначення В. Весніна, який трактує її як здатність працівника якісно й безпомилково виконувати свої функції, як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно опанувати нові знання й швидко адаптуватися до змінних умов [4, с. 59].

Окремі науковці (Л. Балабанова, О. Сардак, Г. Ковальчук) обґрунтовують це поняття як суму спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для досконалого виконання своєї справи [1; 12].

Загалом, у період з 1960-х по 1990-ті роки XX ст. відбувається трактування поняття професійної компетенції в педагогічній науці в таких значеннях: 1. сукупність знань і умінь, що визначають результативність праці; 2. обсяг навичок виконання завдання; 3. комбінація особистісних якостей та характеристик; 4. комплекс знань і професійно-значущих особистісних якостей; 5. вектор професіоналізації; 6. єдність теоретичної і практичної готовності до праці; 7. здатність здійснювати складні види культури відповідної діяльності тощо [33].

Відтак, опрацювавши низку фахових джерел, бачимо, що поняття професійної компетентності персоналу в період з 1960-х по 1990-ті роки трактується неоднаково, хоча більшість визначень багато у чому схожі.

Більш детально і розгорнуто термін «професійна компетентність» починає трактуватися з 90-х років XX ст., що зумовлено вивченням цього поняття у різних аспектах у дисертаційних дослідженнях. З 1990-х років у ряді країн відбувається модернізація освітнього простору, чому передувало виникнення окремих передумов. Так, багато підприємств під час оцінки ефективності персоналу перестали

орієнтуватися на таку категорію, як кваліфікація, оскільки вона була не такою гнучкою, як набір професійно значущих компетенцій. Зокрема, у Франції впровадження компетентнісного підходу почалося з 1993 р., коли національне бюро з працевлаштування, ANPE (Agence nationale l'emploi), вирішило змінити документ, відповідний до кваліфікаційного довідника (Re'pertoire Ope'rationnel des Me'tiers et des Emplois), і описати кваліфікаційні вимоги в термінах компетенцій. Подальшим імпульсом для розвитку професіоналізму персоналу послужило введене у Франції в 90-х рр. XX ст. право громадян на можливість індивідуального розвитку в рамках професії. Унаслідок окреслених вище змін у суспільстві держава почала заохочувати розроблення підходів до підготовки фахівців на основі компетенцій.

З огляду на це в ряді дисертаційних досліджень поняття професійної компетентності почало доповнюватися розглядом її видів, типів, структурних компонентів. Так, А. Маркова, виокремлює такі види професійної компетентності, як спеціальна компетентність, соціальна компетентність, особистісна компетентність, індивідуальна компетентність [17]. В. Кричевський професійну компетентність поділяє на такі види, як функціональна, інтелектуальна та ситуативна [14, с. 67].

Починаючи з 2000 років у ряді дисертаційних досліджень професійної діяльності вчителів простежується розподіл видів професійної компетентності відповідно до галузей освіти та окреслення її компонентів і складників, притаманних тільки окремій спеціалізації. Так, Н. Кузьміна визначає професійну компетентність як сукупність таких компонентів: спеціальна компетентність; методична компетентність у галузі способів формування знань, умінь і навичок учнів; психолого-педагогічна компетентність; рефлексія професійної діяльності [15].

Поряд із дослідженнями поняття «професійна компетентність» відбувається і аналіз поняття «професійна компетентність учителя». Це поняття вченими трактується як здатність учителя виконувати професійні функції, або як теоретична й практична готовність здійснювати професійну діяльність, або як сформованість професійних якостей педагога.

Нам імпонує таке трактування поняття «професійна компетентність учителя»: 1) властивість особистості, що виявляється в здатності до педагогічної діяльності; 2) єдність теоретичної й практичної готовності педагога до здійснення педагогічної діяльності; 3) спроможність результативно діяти, ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у педагогічній діяльності [23].

Дослідницею С. Скворцовою проведено аналіз доробок щодо формування професійної компетентності вчителя і наведено узагальнений їх перелік з указівкою на автора. Цей перелік має такий вигляд: 1) спеціальна й професійна компетентність; методична, соціально-психологічна, диференційно-психологічна, аутопсихологічна компетентності (Н. Кузьміна); 2) соціально-психологічна, комунікативна, професійно-педагогічна (А. Маркова); 3) змістова, технологічна компетентність (А. Мордкович, І. Пехлецький та ін.); 4) ключові: інтелектуально-педагогічний, соціально-комунікативний та регулятивний види компетентностей, й операціональні: прогностична, проектно-технологічна, предметно-методична, організаторська, імпровізаційна та експертна (В. Введенський); 5) науково-теоретична компетентність; методична компетентність; психолого-педагогічна компетентність; професійна позиція вчителя (О. Лебедева); 6) методологічна, спеціальна, педагогічна, психологічна й методична (В. Сітаров); 7) загальнопедагогічна, спеціальна, технологічна, комунікативна й рефлексивна (С. Бурдинська). З огляду на запропонований перелік компетентностей можемо констатувати, що авторка систематизувала запропоновані вченими види компетентностей і відобразила їх класифікацію. Проте, на нашу думку цей список не є повним, і ми пропонуємо додати до нього такі компетентності як прогностична, інноваційна, проектна, формування і розвиток яких зумовлений сучасними потребами суспільства.

Детальніше суть поняття «професійна компетентність майбутнього вчителя» аналізується у дослідженні В. Синенка. Автор доводить потребу в розрізненні між поняттями «підготовка фахівця» та «професійна компетентність». На думку автора, перше поняття відображає процес володіння знаннями й навичками, а друге – результат цього процесу, якісну характеристику. Поняття «педагогічна компетентність» науковець вважає категорією педагогічної науки. Професійна компетентність відображає властивості й стосунки всіх предметів педагогічної науки [22, с. 45–51]. З огляду на окреслене вище, хочемо відзначити, що професійну компетентність учителя науковці розглядають через структурні компоненти, до складу яких входять компетенції і їх окремі складові частини. Прикладом такої систематизованої структури професійної компетентності є запропонована В. Черноус, Л. Морською, що зображено на рис. 1 [17; 25].

Професійну компетентність педагогів І. Коренева розглядає через урахування загальних компетентностей та професійного аспекту навчання майбутніх педагогів, що мають формуватися системно, і є викликом сучасності, на який мають зреагувати освітні програми підготовки педагогів. З огляду на це дослідниця виокремлює три загальні компетентності педагогів:

- здатність навчати (переосмислення ролі вчителя як простого транслятора знань та інструктора, використання активних форм навчання та виховання);

- рефлексія та нове бачення (створення нових точок зору на проблеми довкілля на основі рефлексії, прогнозування майбутніх змін на основі відображення та переосмислення дійсності);
- комунікативні вміння та навички (мережевість) (залучення до освітнього процесу та співпраці батьків, громади, встановлення збалансованого діалогу між учнями, батьками, педагогами; створення навчального середовища).

Окрім того, на думку І. Кореневої, кожна з цих компетентностей під час викладання та навчання повинна виявлятися в п'яти сферах: знання (концептуальні, фактичні та діяльні), системне мислення, емоції (емпатія та співчуття), етика та цінності (передусім справедливість і рівність), дії (індивідуальні, загальношкільні, регіональні, глобальні) [13, с. 191–193].

Поряд із вітчизняними вченими класифікацію видів професійної компетентності вчителя досліджують і зарубіжні науковці, які її представляють як поєднання ключових компетентностей (key skills) з серцевинними (core skills), базовими (base skills) та широкопрофільними (trans-ferable competences).

Рис. 1. Структура професійної компетентності майбутнього вчителя (за В. Чорноус, Л. Морською)

Починаючи з 2020 року, реформування освіти до єдиного Європейського освітнього простору відбувається через конкретизацію, удосконалення та уточнення професійної компетентності, яке відображене у нормативних документах. Так, у Професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», затвердженому у 2020 р., зміст професійної компетентності полягає у поєднанні ряду складових компетентностей, що сприяють формуванню у майбутніх вчителів чітких уявлень про усталений розвиток людської цивілізації, дотриманню екологічних і біоетичних норм у повсякденному житті і діяльності, самостійному мисленню, здатності застосовувати нові інноваційні форми та методи навчання, передавати свої знання і досвід учням, творчому науковому пошуку вирішення проблем та бути конкурентоспроможними на ринку праці [21]. Відтак, окреслені вище якості є визначальними у професійній компетентності майбутнього вчителя біології. На рис. 2 представлена схема структури професійної компетентності майбутніх учителів біології сучасному етапі розвитку педагогічної освіти.

На нашу думку, формування професійної компетентності вчителя біології на сучасному етапі розвитку освіти повинно проводитись під час усіх видів робіт, які окреслює навчання у ЗВО, зокрема на лекційних, лабораторних, практичних заняттях, під час проходження польової практики та у процесі самостійної роботи студентів.

Під час формування професійної компетентності вчителя біології ми спираємось на Професійний стандарт учителя та пропонуємо детальніше звернути увагу на розвиток інноваційної компетентності, оскільки в умовах сьогодення вчитель біології повинен не тільки бути носієм інформації, а й уміти її передавати учням, використовуючи при цьому як традиційні так і інноваційні методи, форми та засоби навчання. Крім того, формування інноваційної компетентності, як одного з компонентів професійної компетентності доцільно проводити систематично, оскільки постійне впровадження інноваційних форм, методів та засобів навчання поряд із традиційними сприятиме набуттю студентами знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, що визначають здатність успішно розв'язувати професійні завдання шкільної біологічної освіти на основі застосовування наукових методів пізнання та інновацій.

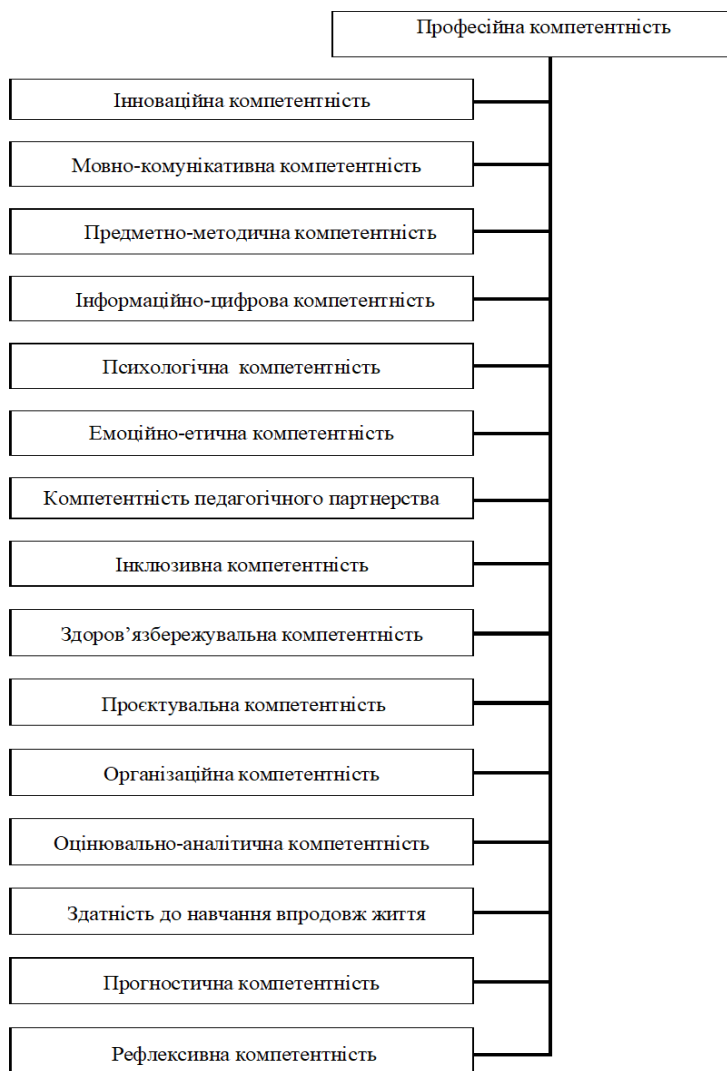

Рис. 2. Складові професійної компетентності майбутнього вчителя біології на сучасному етапі розвитку педагогічної освіти

У процесі формування вищеокресленої компетентності методолого-теоретичними основами можуть стати доробки науковців І. Кореневої, С. Рудишина, М. Хроленко А. Кмець (проблема формування готовності майбутніх учителів біології до професійної діяльності), Л. Бурчак, М. Мигуна, Н. Хлонь, В. Оніпко, Н. Туровцева, О. Ходан (проблема доцільності проведення навчальних практик). В. Шулдик (методика організації та проведення навчально-польової практики з дисципліни «Методика викладання біології»). Доробки цих учених є підґрунтям для формування професійної компетентності майбутніх учителів біології під час усіх видів навчальної діяльності здобувачів освіти.

Як бачимо, після затвердження Професійного стандарту вчителя питання змісту і структури компетентності стає зрозумілим. Спостережено постійний процес удосконалення феномену «професійна компетентність вчителя» та трансформація його відповідно до потреб суспільства та нових викликів. Відтак, усе вищенаведене зумовлює потребу у формуванні професійної компетентності педагога.

Висновки. Під час історико-ретроспективного аналізу було визначено аспекти професійної компетентності майбутніх учителів через ключові компоненти та їхній зміст. Ретроспективні розвідки витоків поняття «професійна компетентність» дали змогу стверджувати, що це поняття є динамічним, багатограним й багатоаспектним, його зміст змінюється відповідно до процесів, що відбуваються в суспільстві й освіті.

Проведене дослідження не претендує на остаточне, вичерпне розв'язання означеної проблеми. Надалі ця робота вимагає ґрунтовного аналізу професійної компетентності вчителів біології у контексті сучасної фахової підготовки. Відтак, перспективним напрямом дослідження стане теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів біології основної школи.

Список використаної літератури

1. Адольф В.А. Профессиональная компетентность современного учителя: монография. Красноярск: КрГУ, 1998. 286 с.
1. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Управління персоналом: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 468 с.
2. Бойчук Ю. Д. Теоретико-методичні основи формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Харків, 2010. 44 с.
3. Бондаревская Е. В. Педагогическая позиция и профессионально-личностные качества педагога: учеб. пособие. Ростов-на-Дону, 1995. 248 с.
4. Веснин В. Р. Практический менеджмент персонала: пособие по кадровой работе. Москва: Юрист, 1998. 96 с.
5. Горшкова Л. М., Коваль Л. В. Формування дослідницької компетентності з біології рослин у майбутніх вчителів біологічного профілю. URL: <https://www.sworld.com.ua/simpoz4/34.pdf> (дата звернення: 28.11.2022).
6. Грицай Н. Б. Система методичної підготовки майбутніх учителів біології в педагогічних університетах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2016. 42 с.
7. Драч І. І. Сутнісна характеристика принципів компетентісно орієнтованого управління професійною підготовкою майбутніх викладачів вищої школи. *Нові технології освіти: наук.-метод. зб.* 2013. № 75. С. 115–121.
8. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 30.11.2022).
9. Іванова С. В. Розвиток професійної компетентності вчителів біології у закладах післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Умань, 2011. 18 с.
10. Іванців О. Я. Підготовка студентів біологічних факультетів університетів до педагогічної діяльності в процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2000. 18 с.
11. Іщенко В. І. Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до самоосвітньої діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Черкаси, 2009. 20 с.
12. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 298 с.
13. Коренева І. М. Система підготовки майбутніх учителів біології до реалізації функцій освіти для сталого розвитку: монографія. Суми: Вінниченко М. Д., 2019. 526 с.
14. Кричевский В. Ю. Профессиограмма директора школы. Проблемы повышения квалификации руководителей школ. Москва: Педагогика, 1987. 212 с.
15. Кузьмина Н. В. Профессионализм преподавателя и мастера производственного обучения. Москва: Высшая школа, 1990. 119 с.
16. Ліневич К. А. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів біології до роботи з обдарованими учнями основної школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Черкаси, 2009. 20 с.
17. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 308 с.
18. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / під ред. М. Ф. Степко. Київ: Освіта України, 2004. 60 с.
19. Морська Л. І. Методична система підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій у навчанні учнів: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. 243 с.
20. Онішко В. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до професійної діяльності у профільній школі: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Черкаси, 2012. 40 с.
21. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v273691520#Text> (дата звернення: 30.11.2022).
22. Синенко В. Я. Профессионализм учителя. *Педагогика*. 1999. № 5. С. 45–51.
23. Скворцова С. О. Види професійної компетентності вчителя. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/10_2009/36.pdf (дата звернення: 30.11.2022).
24. Соловей Л. В. Формування ключових компетентностей майбутніх учителів природничих спеціальностей у фаховій підготовці: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Запоріжжя, 2019. 20 с.
25. Черноус В. П. Сутність поняття «професійно-педагогічна компетентність» майбутнього вчителя початкової школи. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v33/42.pdf> (дата звернення: 30.11.2022).
26. Шапран Ю. П. Формування професійної компетентності майбутніх учителів біології: монографія. Переяслав-Хмельницький: Видавництво «КСВ», 2013. 334 с.
27. Boyatzis R. The competent manager. New York: Wiley, 2005. 406 p.
28. McClelland, D.C. Testing for competence rather than for intelligence. *American Psychologist*. 1973. № 28. P. 1–14.

TEACHER'S PROFESSIONAL COMPETENCE: HISTORICAL AND RETROSPECTIVE ANALYSIS

Koreneva Inna

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Natural and Physical and Mathematical Education,

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Kyryienko Olena

Postgraduate Itudent, Assistant of Biology and Fundamentals of Agriculture

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *Modern trends in the development of national education, the processes of integration and globalization taking place today in Ukraine, determine the formation of a new generation of teachers who can carry out professional activities on democratic and humanistic bases, to implement educational policy as a priority function of the state, to ensure the development and self-realization of the individual, to meet the needs society. Given these events, the formation of professional competence among future teachers of natural sciences becomes important. The actual concept of «professional competence» is not new and is actively used in pedagogical research on the problems of professional training of future teachers. Therefore, it is logical to study the emergence of this phenomenon from a historical aspect and justify its significance during the formation of professional competence of future teachers in the process of professional training.*

Purpose. *The article aims to highlight the prerequisites for the emergence of professional competence in the educational space, as one of the foundations of the development of teacher professionalism.*

Methods. *During the study, the following research methods were used: analysis of educational and methodological, historical literature on the problem of implementing the concept of «professional competence» in the educational environment; comparison, systematization and generalization of existing ideas regarding the implementation of the concept of «professional competence».*

Results. *The article examines the historical and pedagogical prerequisites for the emergence and implementation of the concept of «professional competence» in the educational environment, various scientific approaches to the issue of the teacher's professional competence, and shows the relevance of studying this phenomenon. Attention is focused on the views of scientists regarding the reasons that led to the impetus for the formation of professional competence among teachers. The components of teachers' professional competence are identified and characterized based on the views of both foreign and domestic scientists. An analysis of historical-pedagogical ideas, relevant to modern conditions of modernization of domestic and foreign education, has been carried out.*

Conclusion. *Retrospective explorations of the origins of the concept of «professional competence» made it possible to assert that this concept is dynamic, multifaceted and multifaceted, meaning by dances with the processes taking place in society and education.*

The conducted research does not pretend to be a final, comprehensive solution to the specified problem. In the future, this work requires a thorough analysis of the professional competence of biology teachers in the context of modern professional training. Therefore, the theoretical substantiation and experimental verification of the structural-functional model of the formation of professional competence of future primary school biology teachers will be a promising direction of research.

Keywords: *Competence, Professional Competence, Teacher's Professional Competence, Biology Teacher's Professional Competence.*

References

1. Adolf, V. A. (1998). *Professyonalnaia kompetentnost sovremennogo uchytelia [Professional competence of a modern teacher]*. Krasnoiar'sk: KrHU [in Russian].
2. Balabanova, L. V., & Sardak, O. V. (2011). *Upravlinnia personalom [Personnel management]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
3. Boichuk, Yu. D. (2021). *Teoretyko-metodychni osnovy formuvannia ekolooho-valeolohichnoi kultury maibutnoho vchytelia [Theoretical and methodological foundations of the formation of ecological and valeological culture of the future teacher]. Extended abstract of Doctor's thesis.* Kharkiv, Ukraine. [in Ukrainian].
4. Bondarevskaia, E. V. (1995). *Pedahohycheskaia pozhytsyia y professyonalno-lychnostnye kachestva pedahoha [Pedagogical position and professional and personal qualities of a teacher]*. Rostov na Donu, Russia. [in Russian].
5. Vesnyn, V. R. (1998). *Praktycheskyi menedzhment personala [Practical personnel management]*. Moskva: Yuryst [in Russian].
6. Horshkova, L. M., & Koval, L. V. (n.d.). *Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti z biolohii roslyn u maibutnikh vchyteliv biolohichnoho profilu [Formation of research competence in plant biology among future teachers of the biological profile]*. www.sworld.com.ua. URL: <https://www.sworld.com.ua/simpoz4/34.pdf> [in Ukrainian].
7. Hrytsai, N. B. (2016). *Systema metodychnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv biolohii v pedahohichnykh universytetakh [The system of methodical training of future biology teachers in pedagogical universities]. Extended abstract of Doctor's thesis.* Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].

8. Drach, I. I. (2013). Sutnisna kharakterystyka pryntsyypiv kompetentnisno oriientovanoho upravlinnia profesiinoiu pidhotovkoiu maibutnikh vykladachiv vyshchoi shkoly [Essential characteristics of the principles of competence-oriented management of professional training of future teachers of higher education]. *Novi tekhnologii osvity – New technologies of education*, 75, 115–121 [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. (2017). *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
10. Ivanova, S. V. (2011). Rozvytok profesiinoi kompetentnosti vchyteliv biolohii u zakladakh pisliadyplomnoi osvity [Development of professional competence of biology teachers in institutions of postgraduate education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Uman, Ukraine. [in Ukrainian].
11. Ivantsiv, O. Ia. (2000). Pidhotovka studentiv biolohichnykh fakultetiv universytetiv do pedahohichnoi diialnosti v protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin [Preparation of students of biological faculties of universities for pedagogical activities in the process of studying professional disciplines]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].
12. Ishchenko, V. I. (2009). Pidhotovka maibutnoho vchytelia pryrodnych dydstyplin do samoosvitnoi diialnosti [Preparation of the future science teacher for self-education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Cherkasy, Ukraine. [in Ukrainian].
13. Kovalchuk, H. O. (2003). *Aktivizatsiia navchannia v ekonomichnii osviti: navch. Posib [Activation of learning in economic education: study guide]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
14. Koreneva, I. M. (2019). *Systema pidhotovky maibutnikh uchyteliv biolohii do realizatsii funksiï osvity dlia staloho rozvytku [The system of training future biology teachers to implement the functions of education for sustainable development]*. Sumy, Vinnychenko M.D. [in Ukrainian].
15. Krychevskiy, V. Iu. (1987). *Professyohramma dyrektora shkoli. Problemi povishennia kvalyfykatsyy rukovodytelei shkol [Profile of the school director. Problems of improving the qualifications of school leaders]*. Moskva: Pedahohyka. [in Russian].
16. Kuzmyna, N. V. (1990). *Professyonalizm prepodavatel'ia y mastera proyzvodstvennoho obuchen'ia [Professionalism of the teacher and master of industrial training]*. Moskva: Visshaia shkola [in Russian].
17. Linievych, K. A. (2009). Pedahohichni umovy pidhotovky maibutnikh uchyteliv biolohii do roboty z obdarovanyymi uchniamy osnovnoi shkoly [Pedagogical conditions for training future biology teachers to work with gifted elementary school students]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Cherkasy, Ukraine. [in Ukrainian].
18. Markova, A. K. (1996). *Psykhologhiia professyonalizma [Psychology of professionalism]*. Moskva: Mezhdunarodnii humanitarnii fond «Znanye» [in Russian].
19. Stepko, M. F. (Ed.). (2004). *Modernizatsiia vyshchoi osvity Ukrainy i Bolonskyi protses [Modernization of higher education in Ukraine and the Bologna process]*. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
20. Morska, L. I. (2007). *Metodychna systema pidhotovky maibutnoho vchytelia inozemnykh mov do vykorystannia informatsiinykh tekhnologii u navchanni uchniv [Methodical system of training future teachers of foreign languages for the use of information technologies in teaching students]*. Ternopil TNPU im. V. Hnatiuka [in Ukrainian].
21. Onipko, V. V. (2012). Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv pryrodnych dydstyplin do profesiinoi diialnosti u profilnii shkoli [Theoretical and methodological principles of training future teachers of natural sciences for professional activity in a specialized school]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Cherkasy, Ukraine. [in Ukrainian].
22. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoï osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)» [On approval of the professional standard for the professions «Primary school teacher of general secondary education», «Teacher of general secondary education», «Primary education teacher (with a diploma of junior specialist)»]. *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v273691520#Text><https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> [in Ukrainian].
23. Synenko, V. Ia. (1999). Professyonalizm uchytelia. [Professionalism of the teacher]. *Pedahohyka – Pedagogy*, 5, 45-51 [in Russian].
24. Skvortsova, S. O. (Nn.d.). Vydy profesiinoi kompetentnosti vchytelia [Types of teacher's professional competence]. *scienceandeducation.pdpu.edu.ua*. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/10_2009/36.pdf [in Ukrainian].
25. Solovej, L. V. (2019). Formuvannia kliuchovykh kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pryrodnych dydstyplin spetsialnosti u fakhovii pidhotovtsi [Formation of key competencies of future teachers of natural sciences in professional training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zaporizhzhia, Ukraine. [in Ukrainian].
26. Chornous, V. P. (n.d.). Sutnist poniattia «profesiino-pedahohichna kompetentnist» maibutnoho vchytelia pochatkovoï shkoly [The essence of the concept of «professional and pedagogical competence» of the future primary school teacher]. *www.sci-notes.mgu.od.ua*. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v33/42.pdf> [in Ukrainian].
27. Shapran, Yu. P. (2013). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv biolohii [Formation of professional competence of future biology teachers]*. Pereiaslav-Khmelnyskyi: Vydavnytstvo «KSV» [in Ukrainian].
28. Boyatzis, R. (2005). *The competent manager*. New York: Wiley.
29. McClelland, D. C. (1973). Testing for competence rather than for intelligence. *American Psychologist*, 28, 1–14.

Отримано редакцією 2.12.2022 р.